

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан) – (төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Нұр-
Сұлтан, Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Бельх В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург,
Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Нұр-
Сұлтан, Қазақстан)
Унзила Шапақ – з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Редакциялық алқа құрамы

Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан) – (төраға)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов,
Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Казиев З.Ғ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Киязова А.Ж. – (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Нұр-
Сұлтан, Қазақстан)
Нұрғазинов Б.Қ. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Челябинск,
Ресей)
Примашев Н.М. – з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қызығызстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. – з.ғ.к.

Журнал редакциясы

Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
Джамбуршин К.А.

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі Ақпарат
және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.

(Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі
мен мерзімі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел даңғ., 8 үй
тел: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43

www.iz.adilet.gov.kz

E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

МАЗМҰНЫ

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының директоры Р.Қ. Сәрпековтің кіріспе сөзі.....	8
Редакция бағанасы	14
ҚР Әділет министрінің Қоғамдық кеңес алдындағы есептік кездесудегі баяндамасы (2019 жылғы 31 мамыр).....	18
Конституциялық және әкімшілік құқық	
М.Х. МАТАЕВА Қазақстан және Орталық Азия елдері парламенттерінің конституциялық регламенттелуі.....	22
Б.К. НҰРҒАЗИНОВ, А.С. ТӨЛЕПБАЕВА Әкімшілік сот өндірісіндегі соттың рөлі.....	31
Т.И. РЯХОВСКАЯ (Новосибирск қ.) Ресей мен Қазақстанның конституциялық құқығының дамуындағы ортақ және өзіндік ерекшеліктер туралы мәселеге.....	38
Р.Қ. СӘРПЕКОВ, С.С. ШЕШЕНБАЕВА Әкімшілік-процестік және әкімшілік-рәсімдік қатынастар: ұғымы, ерекшеліктері және олардың арақатынасы.....	44
А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ Әкімшілік сот ісін жүргізудегі өкілдік институтының құқықтық табиғаты туралы.....	51
Азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығы	
М.К. СҮЛЕЙМЕНОВ, А.Е. ДҮЙСЕНОВА Соттар мен төреліктердің өзара іс-қимылы: теория және практика мәселелері.....	58
Т.И. МАКАРОВА, Г.Т. ДЖАБАЙЛАЕВА (Минск қ.) Ремедиация жерді құқықтық қорғау бағыты ретінде.....	72
М.А. ЕСТЕМИРОВ Отандық сот практикасында бірізділік талабының қолданылуына қысқаша шолу.....	77
Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс	
Д.А. ФИНК In rem мүлікте ықтимал тәркілеуді қамтамасыз ету үшін мүлікке тыйым салу.....	82
А.Т. КӘРІПОВА, Е.А. ОМАРОВ, А.Ж. ӘКІШЕВ Қылмыстық процестегі процестік шығасылар: ұғымы мен белгілері.....	91
Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану	
О.Н. ТОЛОЧКО (Минск қ.) Мемлекеттердің халықаралық-құқықтық жауапкершілігі заңдық жауапкершіліктің айрықша түрі ретінде.....	100
Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Ж.И. ИБРАГИМОВ, Г.А. ТӨЛЕУХАНОВА Мемлекеттік қызметшілердің кәсіптік құқықтық мәдениетін қалыптастыру және нығайту: шет елдердің тәжірибесі.....	107
А.Қ. ҚҰРМАНОВА, Қ.Е. ИСМАҒҰЛОВ Халықаралық және ұлттық құқықтағы мәжбүрлеу институтын ресми түсіндіру проблемасы.....	114
Құқықтық мониторинг	
А.Ғ. ҚАЗБАЕВА, Н.Н. ОМАРОВА Құқықтық мониторингті дамытудың кейбір аспектілері және оның перспективалары.....	122
М.Х. ХАСЕНОВ Қазақстан Республикасының жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы заңнамасын талдау нәтижелері туралы.....	130
М.И. ДЯЧУК Азаматтық сот ісін жүргізудегі татуластыру рәсімдері.....	141
А.С. РАМАЗАНОВА Қазақстан Республикасында медиацияның қолданылу салаларының проблемалары.....	148
М.И. ДЯЧУК, А.С. ҚОЖАБЕКОВА Ұлтаралық және дінаралық жанжалдарды реттеудегі медиация.....	154
Мемлекеттік тілдегі заң шығармашылығы практикасынан	
Г.К. АҚЫЛБЕКОВА Ғылыми лингвистикалық сараптама жүргізудің кейбір мәселелері.....	162
Д.М. ШЫҒЫСБАЕВА, Н.А. ХАМЗИНА Терминдерді қолдану: тиімділігі мен келеңсіздіктері.....	168
А.К. МАХАМБЕТОВА Латын әліпбиіне негізделген кейбір әліпбилер туралы.....	175

Жас ғалым мінбері	
Л.А. ЖЕРЖ (Ирпень к., Украина) Заңсыз транспланттауға байланысты қылмыстардың алдын алу мен болдырмаудың шетелдік тәжірибесі.....	183
Е.М. ЕЛУБАЙ, Н.Б. МАУЫТҚАЛИ Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылдарындағы қылмыстық саясатының даму тарихынан.....	192
М.Е. ТӨЛЕУОВА Халықаралық-құқықтық құжаттарда және кейбір шет елдердің заңнамаларында паракорлықтың құқықтық регламенттелуі.....	200
Е.А. МҰХАНБЕДИЕВ Прецедентті құқық қолдану жүйесінің «қолданыстағы құқығы»: үш деңгейлі реттеу перспективалары және Қытай тәжірибесі.....	206
Ғылыми өмір хроникасы	
Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының Сапарғалиев оқулары шеңберінде «Қазақстан Республикасының Құқықтық саясат тұжырымдамасын (2010 жылдан 2020 жылға дейінгі кезең) іске асырудың өзекті мәселелері» тақырыбында өткен халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға қатысуы туралы ақпараттық хабарлама, 2019 жылғы 5 сәуір, Алматы қ.....	217
Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты өкілдерінің халықаралық жария құқық бойынша «Блищенков оқулары» XVII халықаралық конгресіне қатысуы туралы ақпараттық хабарлама, Мәскеу қ., 2019 жылғы 13 сәуір.....	220
Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі делегациясының «Tashkent Law Spring» I халықаралық заң форумына қатысуы туралы ақпараттық хабарлама, 2019 жылғы 24-26 сәуір, Ташкент қ.....	226
ҚР ЗҚАИ директорының «Құқықтық жүйелердің конвергенциясы: ағылшын құқығы және Қазақстан құқығы» атты баяндамасы.....	229
«Ұлттық заңнаманы талдау аясында корпоративтік құқықтың кейбір элементтерін енгізу перспективалары» атты дөңгелек үстел туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2019 жылғы 13 мамыр.....	233
Кітапхана қорына келіп түскен басылымдардың көрмесі туралы ақпараттық хабарлама.....	236
«Соттық құқықтық саясат» халықаралық ғылыми-практикалық конференция жұмысына қатысу туралы ақпараттық хабарлама, Санкт-Петербург қ., 2019 жылғы 17-18 мамыр.....	237
«Құқық және экономика: ұлттық тәжірибе және даму стратегиясы» атты халықаралық заң форумы туралы ақпараттық хабарлама, Новосибирск қ., Ресей Федерациясы, 2019 жылғы 22-24 мамыр.....	241
«Жаршының» мұрағат беттері	
Р.Г. МИРОНОВ Бостандықты шектеу түріндегі қылмыстық жазаның қазіргі түсінігі (ҚР ЗИ Жаршысындағы мақала, №2 (22)-2011, 38-40-б.).....	246
Қ.Е. ИСМАҒҰЛОВ, Б.Ж. ҚЫЗДАРБЕКОВА З.ғ.д. Р.Г.Мионовтің «Бостандықты шектеу түріндегі қылмыстық жазаның қазіргі түсінігі» ғылыми жарияланамына қайтып оралғанда.....	249
Библиография	
А.Н. Жеребцов пен Н.В. Павловтың «Административная правоприменительная практика: теоретические и практические аспекты» атты монографиясына рецензия. - М.: Юстицинформ, 2018. – 167 б.....	253
З.ғ.д., проф. К.А. Бекашевтің халықаралық жария құқық жөніндегі оқулығына рецензия.....	255
А.И. Бастрыкин, В.П. Кириленко, В.А. Шамахова жалпы ред. «Экстремизм в современном мире» атты монографияларына рецензия. - СПб.: ИПЦ СЗИУ РАНХиГС, 2018. – 444 б.....	257
Даналық ойлар	260

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт
законодательства и правовой
информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются
на сайте www.iz.adilet.gov.kz
Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. (Нур-Султан, Казах-
стан) – (председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург,
Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва,
Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Состав Редакционной коллегии
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-
Султан, Казахстан) – (председатель)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – заслуженный
деятель культуры РК (Нур-Султан,
Казахстан)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов,
Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Казиев З.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Киязова А.Ж. – (Нур-Султан,
Қазақстан)
Конусова В.Т. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Нур-Султан,
Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Ка-
меногорск, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Редакция журнала
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
Джамбуршин К.А.

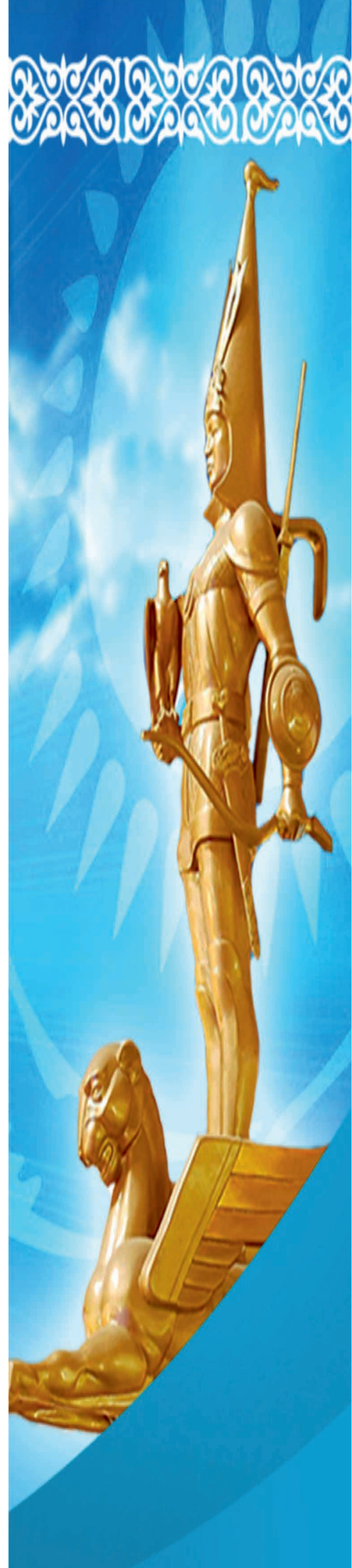
*Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан
(№ и дата первичной постановки на учет
№6592-Ж. 07.09.2005 г.)*

Адрес:
Республика Казахстан, 010000,
г. Нур-Султан, пр. Мәңгілік ел, д. 8
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Вступительное слово директора Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан Сарпекова Р.К.</i>	9
Колонка редакции	15
<i>Доклад министра юстиции РК на отчетной встрече перед Общественным советом (31 мая 2019 года)</i>	18
Конституционное и административное право	
М.Х. МАТАЕВА Конституционная регламентация парламентов Казахстана и стран Центральной Азии	22
Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.С. ТУЛЕПБАЕВА Роль суда в административном судопроизводстве	31
Т.И. РЯХОВСКАЯ (г. Новосибирск) К вопросу об общем и самобытном в развитии конституционного права России и Казахстана	38
Р.К. САРПЕКОВ, С.С. ШИШИМБАЕВА Административно-процессуальные и административно-процедурные отношения: понятие, особенности и их соотношение	44
А.Б. КАЙЖАКПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ О правовой природе института представительства в административном судопроизводстве	51
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
М.К. СУЛЕЙМЕНОВ, А.Е. ДУЙСЕНОВА Взаимодействие судов и арбитражей: проблемы теории и практики	58
Т.И. МАКАРОВА, Г.Т. ДЖАБАИЛДАЕВА (г. Минск) Ремедиация как направление правовой охраны земель	72
М.А. ЕСТЕМИРОВ Краткий обзор применения требования единообразия в отечественной судебной практике	77
Уголовное право и уголовный процесс	
Д.А. ФИНК Наложение ареста на имущество для обеспечения возможной конфискации in rem	82
А.Т. КАРИПОВА, Е.А. ОМАРОВ, А.Ж. АКИШОВ Процессуальные издержки в уголовном процессе: понятие и признаки	91
Международное право и сравнительное правоведение	
О.Н. ТОЛОЧКО (г. Минск) Международно-правовая ответственность государств как особый вид юридической ответственности	100
Е.Б. АБДРАСУЛОВ, Ж.И. ИБРАГИМОВ, Г.А. ТОЛЕУХАНОВА Формирование и укрепление профессиональной правовой культуры государственных служащих: опыт зарубежных стран	107
А.К. КУРМАНОВА, К.Е. ИСМАГУЛОВ Проблема официального толкования института принуждения в международном и национальном праве	114
Правовой мониторинг	
А.Г. КАЗБАЕВА, Н.Н. ОМАРОВА Некоторые аспекты развития правового мониторинга и его перспективы	122
М.Х. ХАСЕНОВ О результатах анализа законодательства Республики Казахстан о государственной регистрации прав на недвижимое имущество	130
М.И. ДЯЧУК Примирительные процедуры в гражданском судопроизводстве	141
А.С. РАМАЗАНОВА Проблемы сфер применения медиации в Республике Казахстан	148
М.И. ДЯЧУК, А.С. КОЖАБЕКОВА Медиация в регулировании межнациональных и межрелигиозных конфликтов	154
Из практики законодательства на государственном языке	
Г.К. АКЫЛБЕКОВА Некоторые вопросы проведения научной лингвистической экспертизы	162
Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА, Н.А. ХАМЗИНА Применение терминов: эффективность и неуместность	168
А.К. МАХАМБЕТОВА О некоторых алфавитах на основе латиницы	175

Трибуна молодого ученого	
Л.А. ЖЕРЖ (г. Ирпень, Украина) Зарубежный опыт предупреждения и предотвращения преступлений, связанных с незаконной трансплантацией.....	183
Е.М. ЕЛУБАЙ, Н.Б. МАУЫТҚАЛИ Из истории развития уголовной политики Республики Казахстан за годы его независимости.....	192
М.Е. ТУЛЕУОВА Правовая регламентация ответственности за взяточничества в международно-правовых документах и законодательствах некоторых зарубежных стран.....	200
Е.А. МУХАНБЕДИЕВ «Право в действии» системы прецедентного правоприменения: перспективы трехуровневого регулирования и опыт Китая.....	206
Хроника научной жизни	
Информационное сообщение об участии Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан в международной научно-практической конференции в рамках Сапаргалиевских чтений на тему «Актуальные вопросы реализации Концепции правовой политики Республики Казахстан (период с 2010 до 2020 года)», 5 апреля 2019 года, г. Алматы.....	218
Информационное сообщение об участии представителей Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан в XVII международном конгрессе по международному публичному праву «Блищенковские чтения», г. Москва, 13 апреля 2019 года.....	222
Информационное сообщение об участии делегации Министерства юстиции Республики Казахстан в I Международном юридическом форуме «Tashkent Law Spring», 24-26 апреля 2019 года, г. Ташкент.....	227
Доклад директора ИЗПИ РК «Конвергенция правовых систем: английское право и право Казахстана».....	229
Информационное сообщение о круглом столе «Перспективы внедрения некоторых элементов корпоративного права в свете анализа национального законодательства», г. Нур-Султан, 13 мая 2019 года.....	234
Информационное сообщение о выставке изданий, поступивших в фонд.....	237
Информационное сообщение об участии в работе Международной научно-практической конференции «Судебная правовая политика», г. Санкт-Петербург, 17-18 мая 2019 года.....	238
Информационное сообщение о Международном юридическом форуме «Право и экономика: национальный опыт и стратегии развития», г. Новосибирск, Российская Федерация, 22-24 мая 2019 г.....	242
Архивные страницы «Вестника»	
Р.Г. МИРОНОВ Современное понимание уголовного наказания в виде ограничения свободы (статья в Вестнике ИЗ РК, №2(22)-2011, с. 38-40).....	246
К.Е. ИСМАГУЛОВ, Б.Ж. КЫЗДАРБЕКОВА Возвращаясь к научной публикации д.ю.н. Р.Г. Миронова «Современное понимание уголовного наказания в виде ограничения свободы».....	249
Библиография	
Рецензия на монографию Жеребцова А.Н. и Павлова Н.В. «Административная правоприменительная практика: теоретические и практические аспекты. - М.: Юстицинформ, 2018. – 167 с.....	253
Рецензия на учебник д.ю.н., проф. К.А. Бекашева по международному публичному праву.....	255
Рецензия на монографию под общ.ред. А.И. Бастрькина, В.П. Кириленко, В.А. Шамахова «Экстремизм в современном мире». - СПб.: ИПЦ СЗИУ РАНХиГС, 2018. – 444 с.....	257
Мудрые мысли	260

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute
of Legislation and Legal information
of the Republic of Kazakhstan»

Published since 2006

All journal materials are placed
on the website

www.iz.adilet.gov.kz

Included in the list of publications of basic
scientific results of dissertations on legal
sciences (Order CCES MES RK №894
from 05.30.2013)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. (*Nur-Sultan, Kazakhstan*)
– (*Chairman*)

Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Abyzov R.M. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*

Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Melnik R.S. – *d.j.s. (Kiev, Ukraine)*

Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*

Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Malinovski V.A. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Unzila Shapak – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Editorial Board members

Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)* – (*Chairman*)

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*

Aiyymbetov M.A. – *Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*

Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Kaziyev Z.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Kiyazova A.Zh. – (*Nur-Sultan, Kazakhstan*)

Konusova V.T. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Kulikpayeva M.Zh. – *PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Nurgazinov B.K. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*

Primashev N.M. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*

Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

The editorial staff

Koltubayeva G.B.

Yerdesheva D.T.

Zhumageldina B.Zh.

Bailenova A.K.

Dzhamburshin K.A.

The certificate of registration of mass media

№17761-G from 25.06.2019 from

the Committee of Information and Archives

of the Ministry of Culture and Information

of the Republic of Kazakhstan

(Number and date of primary registration

№6592-Zh.07.09.2005.)

Address:

The Republic of Kazakhstan,

010000, Nur-Sultan, Mangilik el pr., 8

tel.: 8 (7172) 74-02-06

fax: 8 (7172) 74-14-43

www.iz.adilet.gov.kz

e-mail: instzak-kz@mail.ru,

institutzakonodatelstva@gmail.com

CONTENT

<i>Report of the Vice-Minister Pan N.V. during an extended session of the Ministry panel on the outcomes of Ministry of justice in 2018.....</i>	8
Editorial	16
<i>Report of the Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan at the reporting meeting before the Public Council (May 31, 2019).....</i>	18
Constitutional and Administrative Law	
M.H. MATAYEVA Constitutional regulation of the parliaments of Kazakhstan and countries of Central Asia.....	22
B.K. NURGAZINOV, A.S. TULEPBAEVA Role of a court in administrative legal proceedings.....	31
T.I. RYAKHOVSKAYA (Novosibirsk) To the question of the general and original development of the constitutional law of Russia and Kazakhstan.....	38
R.K. SARPEKOV, S.S. SHISHIMBAYEVA Administrative procedural and administrative processual relations: the concept, features and their interrelation.....	44
A.B. KAIZHAKPAROVA, B.B. YERMEKBAYEV On legal nature institute of representative in administrative legal proceedings.....	51
Civil and Civil Procedural Law	
M.K. SULEIMENOV, A.E. DUSENOVA The interaction of courts and arbitration: problems of the theory and practice.....	58
T.I. MAKAROVA, G.T. DZHABAYLDAEVA (Minsk) Remediation as a direction of legal protection of lands.....	72
M.A. YESTEMIROV Brief review of the application of the requirement of uniformity in domestic judicial practice.....	77
Criminal law and Criminal procedure	
D.A. FINK Seizure of property for ensuring possible confiscation of in rem.....	82
A.T. KARIPOVA, Y.A. OMAROV, A.J. AKISHOV Legal fees in the criminal process: the concept and features.....	91
International and Comparative law	
O.N. TOLOCHKO (Minsk) International legal liability of states as a special kind of legal responsibility.....	100
È.B. ABDRASULOV, ZH.I. IBRAGIMOV, G.A. TOLEUKHANOVA Forming and strengthening the professional legal culture of public servants: foreign practice.....	107
A.K. KURMANOVA, K.E. ISMAGULOV The problem of the official interpretation of the institute of compulsion in international and national law.....	114
Legal monitoring	
A.G. KAZBAYEVA, N.N. OMAROVA Some aspects of development of legal monitoring and its prospects.....	122
M.H. KHASSENOV On the results of the analysis of legislation of the Republic of Kazakhstan on the state registration of rights to immovable property.....	130
M.I. DYACHUK Conciliating procedures in civil proceedings.....	141
A.S. RAMAZANOVA Problems of applications of mediation in Republic Kazakhstan.....	148
M.I. DYACHUK, A.S. KOZHABEKOVA Mediation in the regulation of inter-national and interreligious conflicts.....	154
Lawmaking practice in the official language	
G. K. AKYLBEKOVA Some issues of scientific linguistic expertise.....	162
D.M. SHYNGYSBAYEVA, N.A. KHAMZINA The translations of the terms: efficiency and problems.....	168
A.K. MAKHAMBETOVA About some alphabets based on Latin.....	175

Young scholar tribune

L.A. ZHERZH (Irpen, Ukrain) Foreign experience in the prevention and prevention of crimes related to illegal transplantation.....183

E.M. ELUBAI, N.B. MAUYTKALI From history of development of criminal politics of Republic of Kazakhstan for years his independence.....192

M.E. TULEUOVA Legal regulation of bribery liability in international legal documents and legislation of some foreign countries.....200

E.A. MUKHANBEDIEV “Law in action” of the guiding cases system: perspectives on three-level regulation and China’s experience.....206

The Chronicle of Scientific Life

Information note on the participation of the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan in the international scientific-practical conference within the framework of the Sapargaliyev readings on the theme “Actual issues of the implementation of the Concept of legal policy of the Republic of Kazakhstan (period from 2010 to 2020)” Almaty, April 5, 2019.....219

Information note on the participation of representatives of the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan in the XVII international congress on the international public law «Blischenko readings» Moscow, April 13, 2019.....224

Information note on the participation of the delegation of the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan in the I International Law Forum «Tashkent Law Spring», April 24-26, 2019, Tashkent.....228

Report of the Director of ILLI RK «The Convergence of Legal Systems: English Law and the Law of Kazakhstan».....229

Information note on the round table «Prospects for the implementation of some elements of corporate law in the light of the national legislation analysis», Nur-Sultan, May 13, 2019.....235

Information note on book fair.....236

Information note on participation in the International Scientific and Practical Conference «Judicial legal policy», St. Petersburg, May 17-18, 2019.....239

Information note on the International Legal Forum «Law and Economics: National Experience and Development Strategies», Novosibirsk, Russian Federation, May 22-24, 2019.....244

The archive pages of the «Bulletin»

R.G. MIRONOV Modern understanding of criminal punishment in the form of limitation of freedom (article in the Bulletin of the IL of the Republic of Kazakhstan, No. 2 (22) -2011, p. 38-40).....246

K.E. ISMAGULOV, B.ZH. KYZDARBEBKOVA Back to the article of the doctor of law, R.G. Mironov «Modern understanding of criminal punishment in the form of limitation of freedom».....249

Bibliography

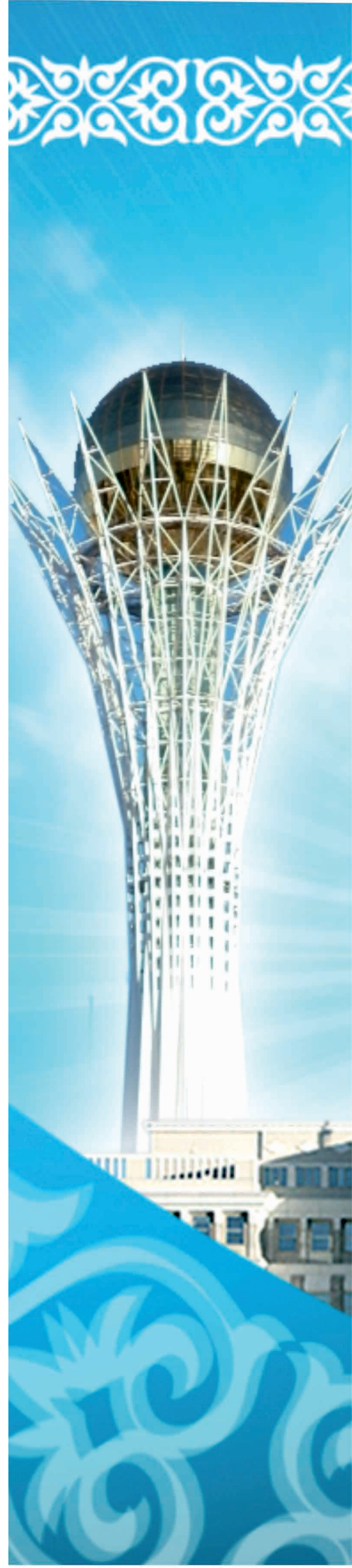
Review on the monograph of Zherebtsov A.N. and Pavlov N.V. “Administrative law enforcement practice: theoretical and practical aspects. - M.: Yustitsinform, 2018. - 167 p.....253

Review of the textbook Doctor of Law, Professor. K.A. Bekyashev on public international law.....255

Review on the monograph «Extremism in the modern world»: monograph/ed. by profs A.I. Bastrykin, V.P. Kirilenko, V.A. Shamakhov. St. Petersburg, Russia: NWIM RANEP. 2018. 444 p.....257

Wise thoughts

260

сы Қазақстан Республикасы Мемлекеттік терминология комиссиясында бекітілді (2006 ж.), сондықтан ол жазу нормаларын заңдастыруда басшылыққа алынатын бірден-бір нормативті құжат деп есептеледі.

Пунктуациялық талдау. Заң жобаларының мәтіндерінде пунктуация нормаларының сақталуын, яғни тыныс белгілерінің дұрыс қолданылуын зерделей келе, «дефис», «тире» тыныс белгілеріне қатысты кемшіліктер жиі кездесетіндігі анықталды. Сол тәрізді құрмалас сөйлемдердің бағыныңқы, басыңқы сыңарлары арасында қойылатын (,) үтір тыныс белгісі, белгілі бір ұғымға түсіндірме беруде қойылатын () жақша тыныс белгілері жөнінде тоқталатын жайттар аз емес.

Ұлттық заңнаманың мемлекеттік тілде-

гі мәтінінің сапасын жетілдіру заң шығармашылығын жетілдіру қызметінің негізгі міндеттерінің бірі болғандықтан, алда атқарылатын жұмыстар аз емес. Заң тіліне тән сөз қолдану мәселесіндегі тілдік қиындықтарды болдырмау және құқық нормаларын дұрыс жеткізу мақсатында жүргізілген лексикалық, грамматикалық, стилистикалық талдаулар құқық нормаларының мазмұны анық, түсінікті, дәл тұжырымдалуына септігін тигізеді сөзсіз. Қазақ тіліндегі мәтіннің сапасын арттыру үшін білікті заңгерлер мен лингвистердің бірлесе отырып жүргізетін кешенді ғылыми зерттеулері нәтижесінде ғана заң тілінің ұғынықтылығына, мазмұн айқындылығына, нақтылығына қол жеткізілмекші.

ӘДЕБИЕТ

1. Баскаков Н.А. *Сопоставительная грамматика русского и казахского языков*. – Алматы: «Қазақ ССР-нің Ғылым» баспасы, 1966. - 459 б.
2. Қазақ тілінің орфографиялық сөздігі / Жауапты ред. ҚР ҰҒА академигі, профессор Р. Сыздық. – Алматы: Арыс баспасы, 2015. - 480 бет.

REFERENCES

1. Baskakov N.A. *Sopostavitel'naja grammatika russkogo i kazahskogo jazykov*. – Almaty: «Қазақ ССР-нің Ғылым» баспасы, 1966. - 459 б.
2. Қазақ тілінің орфографиялық сөздігі / Zhauapty red. ҚР ҰҒА академигі, профессор Р. Сыздық. – Almaty: Arys baspasy, 2015. - 480 bet.

ӘОЖ: 811.512.122*35:811.124*06

ТЕРМИНДЕРДІ ҚОЛДАНУ: ТИІМДІЛІГІ МЕН КЕЛЕҢСІЗДІКТЕРІ

Дүйсенкүл Мұхамбетжанқызы Шыңғысбаева

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты
Лингвистика орталығының аға ғылыми қызметкері; Нұр-Сұлтан қаласы,
Қазақстан Республикасы; e-mail: leila2004@mail.ru

Назгүл Амантайқызы Хамзина

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты
Лингвистика орталығының аға ғылыми қызметкері; Нұр-Сұлтан қаласы,
Қазақстан Республикасы; e-mail: abutai_79@mail.ru

Түйін сөздер: аударма; терминдер; заң терминологиясы; ұлттық ұғым; контекст; ой дәлдігі; балама нұсқа.

Аннотация. Қазіргі жаһандану дәуіріне қарыштап қадам басып келе жатқан кезеңде терминдерді дұрыс, өз орнында, бұлтартпай қолдана білу өте маңызды. Өйткені осындай үлкен жаһандану құбылысы кезінде өзімізді ұлт ретінде сақтап қалуда - тілдің, оның ішінде терминдердің де орны ерекше. Өйткені ғылым мен техника қарқындап дамыған сайын термин сөздерге деген сұраныс та арта түсуде. Терминдер негізінде арнайы ғылыми, техникалық, өндірістік т.б. салаларда пайдаланылады. Терминдердің өзіндік жеке қызметі бар.

Олар арнайы заттарды белгілеуге және арнайы ұғымдарды дәл жеткізуге қолданылады. Оны басқа сөзбен жеткізу мүмкін емес. Терминдердің ақпаратты барынша дәл және мейілінше нақты жеткізудегі орны айрықша.

Автор өз мақаласында терминдердің осы құндылықтарын ашуға, терминдердің өз тіліміздегі арнайы орны бар екендігін жеткізуге ізденіс жасаған. Сондай-ақ терминдерді тиімді, орынды аудару арқылы да қазақ тіліндегі терминдік сөз жасамды байытуға болатынын атап көрсете білген. Сонымен қатар тілімізде дұрыс аударылмай, өз орнында жұмсалмай, ұғымның дәл мәнін аша алмай жүрген кейбір терминдер туралы да ой қозғайды. Автор өз мақаласында сапалы, анық, дәл аударылған терминдер жасау үшін аудармашы өз тіліміздің тұнығынан сусындаған, тілді жақсы меңгерген, жан-жақты білімді, сауатты болуы тиіс, одан өзге шетелдік және орыс, қазақ болмысының реалийлерін де жақсы білуі тиістігін де атап көрсетеді.

Атап айтқанда, термин осы аталған мүдделерге сай болуы тиіс. Бұл мүдделердің өзі терминнің қоғамдағы орнына, атқаратын қызметіне қарай анықталатынын және олар бір күннің, аз уақыттың сұранысымен шектеліп қалмай, келешекпен, рухани өсіп-өнумен, адами құндылықтардың артуымен байланыста қаралуы тиістігін автор осы мақалада дұрыс қарастыра білген.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕРМИНОВ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И НЕУМЕСТНОСТЬ

Шынгысбаева Дуйсенкуль Мухамбетжановна

Старший научный сотрудник Центра лингвистики Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: leila2004@mail.ru

Хамзина Назгуль Амантаевна

Старший научный сотрудник Центра лингвистики Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: abutai_79@mail.ru

Ключевые слова: перевод; термины; терминология законодательства; национальное понятие; контекст; точность мысли; альтернативная версия.

Аннотация. В эпоху глобализации, по мере развития науки и техники значимую роль играет язык и термины, так как функционирования терминов в языке основывается на когнитивных методах и подходах к изучению специализированной лексики. В современном мире терминология стала играть важную роль в общении и коммуникации людей.

Термины используются в научных, технических и производственных отраслях для обозначения специальных предметов и точного выражения специальных понятий. Их невозможно передать другими словами. Также, без использования терминов в научных текстах невозможно правильная подача информации.

В своей статье автор стремился раскрыть ценности терминов, также попытался показать, что термины имеют особое место в нашем языке. Также отметил, что терминологическое слово в казахском языке можно обогатить, сделав переводы терминов эффективнее и содержательнее.

Вместе с тем автор акцентирует внимание на терминах, которые не правильно переводятся, используются не по назначению и не могут раскрыть точный смысл текста.

В своей статье автор подчеркивает, что для создания качественных, ясных и точных терминов, переводчик должен обладать глубоким знанием языка, быть разносторонним, грамотным, а также хорошо знать реалии происхождения казахского, русского и зарубежного языков.

В частности, термин должен соответствовать указанным требованиям. В этой статье автор смог правильно расставить цели, где термин определяется в зависимости от места в обществе, функцией и не ограничиваясь спросом одного дня или времени, должен рассматриваться в связи с перспективой, духовным ростом, увеличением человеческих ценностей.

THE TRANSLATIONS OF THE TERMS: EFFICIENCY AND PROBLEMS

Shyngysbayeva Duissengul

Senior Researcher of the Translation Sector of the Center for Linguistics
of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan,
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan; e-mail: d.shyngysbaeva@adilet.gov.kz

Khamzina Nazgul

Senior Researcher of Linguistic center of the Institute of Legislation
and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan,
Republic of Kazakhstan, e-mail: abutai_79@mail.ru

Keywords: translations; terms; law terminology; national concept; context; alternative variant and thoughts accuracy.

Abstract. In the era of globalization, with the development of science and technology the language and terms play a significant role, because the function of terms in the language is based on cognitive methods and approaches to the study of specialized vocabulary. In modern world, terminology has an important role in speech and communication of people.

The terms are used in scientific, technical and industrial fields. They are used to denote special objects and express special concepts accurately. It is impossible to say in other words. The role of terms in conveying information in an accurate way is unique.

In this article, the author sought to reveal the values of the terms, also tried to show that terms have a special place in our language. He also noted that the terminological word in the Kazakh language can be enriched by making the translations of terms more effective and meaningful. Meanwhile, the author focuses on the terms that are not correctly translated, used for other purposes and can not reveal the exact meaning of the text.

In this article, the author emphasizes that the translator must have a deep knowledge of the language, be well-rounded, literate, and know the realities of the Kazakh, Russian and foreign languages in order to create quality, clear and accurate terms.

In particular, the term should correspond to the stated purposes. In this article, the author was able to correctly set goals, where the term is defined depending on the place in society, and should not be limited to the demand of one day or time, but should be considered in connection with the prospect, spiritual growth, the increase in human values.

Тіл - кез келген ұлттың тірегі. Тілдің өркендеп, адамдардың өз ана тілінде еркін сөйлеп, ойын білдіре білуі ұлттың тарихи тұрғыдан берік орын тепкенінің белгісі. Ұлт жанашыры, тіл жанашыры деп жанайқайын білдірген қазақ зиялылары сонау ертеден-ақ осы мәселені тереңнен көтере білген. Бүгінгі күнде ана тілін заман талап еткен соң ғана өзін-өзі зорлап, ақылы түрде игеріп жатқан азаматтарымыздың тілге деген құрметі ертеңгі күнде қандай үміт күттіретіні беймәлім.

Қазіргі кезде тілімізде жете шешілмеген мәселелердің бірі - термин мәселесі. Осы мәселенің бір жақты болмағандығы күнделікті тәжірибеде көптеген кедергіге душар етіп жүргені белгілі. Терминдерді тұрақтандыра алмау - оны қазақ тіліндегі баламасын қолдану кезіндегі кемшіліктердің жемісі. Өйткені термин деген ұғымның ғылыми негізін түсінбей, оған жалаң түрде келуден туындап отыр. Термин дегеніміз не? Оның жай сөзден қандай айырмашылығы бар? Бұл үшін оның негізгі қасиеттері мен белгілерін білуіміз қажет. Терминді белгілі бір ғылыми ұғымды білдіріп, оған нақты анықтама беретін сөз деп қарастыру қажет. Жай сөз затты, құбылысты атау қызметін көрсетсе, термин ұғымға ғылыми

анықтама береді. Оның негізгі белгілеріне бір мағыналылық, жүйелілік, нақтылық, синонимдердің жоқтығы, эмоционалдық қасиеттерінің болмауын жатқызуға болады. Мысалы, термин деп танылған, қабылданған сөздің бір ғана мағынасы болу қажет.

«Термин» деген сөздің шығу тегі тереңнен бой алады. «Термин» - латын тілінен алынған сөз. Бастапқы мәні «шекаралық белгі», «шекара», «шек» ұғымдарын білдірген. Бұл күнде осы сөз арқылы ғылым мен техника, саясат, дипломатия салаларындағы ұғымдардың атауы болып табылатын сөздердің жиынтығы деген мағынаға ие болған [1]. Ежелгі Римде термин деген сөз «шекараның тәңірлік иесі, территориялар мен учаскелерді бөліп тұратын шекаралық бағаналар мен тастардың қорғаушысы, күзетушісі» ұғымында қолданылған. Бұл тастар қасиетті саналған. Егер кімде-кім бұл тастарға қол тигізсе және тиіссе онда ол қарғысқа ұшырайды деп саналған.

Ал енді зерттеушілердің осы күндегі ортақ ойларына тоқтала кететін болсақ, термин – бұл арнайы бір (ғылыми, әскери, медициналық, техникалық, географиялық т.б) мамандық саласына қатысты туындаған сөздер мен сөз тіркестері. Ғылыми техника, өнер, қоғамдық

өмір тағы да басқа салалардағы белгілі бір түсінікті нақты белгілейтін сөздер және сөз тіркесі. Ешбір түсіндіруге келмейтін қалыпты, мағыналық жағынан қолданысы шектеулі сөздер.

Терминдерді тіліміздегі баламасын табу да, ғылым саласында қазақша сөйлету де, алған терминнің ұғынықты, қысқа және тура болуы да - еуропалық, күллі әлемдік ғылым, қоғам үшін емес, алдымен және толығымен қазақ қоғамы, тілі, ғылымы үшін қажет. Термин жоғарыда аталған мүдделерге сәйкес келуге тиіс. Ал енді осы мүдделердің өзі терминнің қоғамда алар орнына, оның атқаратын қызметіне қарай айқындалады және олар бір ғана күннің, шамалы ғана уақыт сұранысымен шектелмей, болашақпен, рухани өсіп-өркендеумен, адами құндылықтардың артуына байланыста да қаралуға тиіс.

Заң терминологиясы құқық теориясында аз зерттелген сала деуге болады. Отандық заң ғылымында заң терминдерінің қалыптасу жолдары егжей-тегжейлі зерттелмеген, заң терминологиясының негізгі теориялық сипаттамаларына қатысты пікірлерде ауызбіршілік жоқ. Кейбір бірлі-жарым кездескен терминдерді талдап мақала жазылғаны болмаса, заң терминологиясы тереңнен көңіл бөлуді қажет етеді. Ал ең бастысы, заң терминологиясы деген үлкен сала болғанмен, бұл саланы қазақ тілін жетік меңгерген заңгер мамандарымыздың қолға алып зерттеп жатқаны жоқтың қасы деуге болады.

Қазіргі таңда елімізде заң терминдерінің баламасын тауып қолдану, зерттеп тану, оларды ретке келтіріп, тұрақтандыру мәселесі өз шешімін күтуде. Осы тақырыптың төңірегінде Заңнама институты құрамындағы Лингвистика орталығы да заңдар мен халықаралық шарттарды егжей-тегжейлі қарап, заң терминдерінің тұрақты анықтамалығын қалыптастыруда біршама жұмыстар жасау үстінде.

«Бояушы, бояушы дегенге, сакалын бояр» - демекші осы күндері басқа тілден қазақ тіліне аударма арқылы кіріп жатқан небір терминдердің қалыптасып жатқаны тек тіл мамандарын ғана алаңдату ма? - деген ой келеді. Қазақ ақыны, түркітанушы, аудармашы, қоғам қайраткері Ахмет Байтұрсынов: «Біз сияқты мәдениет жемісіне жаңа аузы тиген жұрт, өз тілінде жоқ деп мәдени жұрттардың тіліндегі даяр сөздерді алғыштап, ана тілі мен жат тілдің сөздерін араластыра-араластыра, ақырында ана тілінің қайда кеткенін білмей, айрылып қалуы мүмкін. Сондықтан, мәдени жұрттардың тіліндегі әдебиеттерін, ғылыми кітаптарын қазақ тіліне аударғанда, пән сөздерінің даярлығына қызықпай, ана тілімізден

қарастырып сөз табуымыз керек» - деп дәлдеп айтқан¹. Шындығында жаңадан шыққан термин болмаса, өз тіліміздің сөздік қорында бар, қолданыстағы баламасын сырып қойып, неге халықаралық терминді сол қалпында аламыз?

Қазіргі таңда тілге жанашыр ғалымдар, аудармашылар арасында терминдерді аудару-аудармау мәселесіне байланысты түрлі түсініктер мен кереғар пікірлердің қалыптасып отырғанын жасыра алмаймыз. Осыған байланысты терминдерді аударып қолдануға қатысты пікірлер, көзқарастар жеке тоқталуды қажет етіп отыр.

Терминдерді аударып қолдануға қатысты ғалымдардың бір тобы терминдерді аударып қолдануды қолдаса, екінші тобы терминдерді аударуға мүлдем қарсы шығып отыр. Бұл – жеке адамдардың көзқарасы емес, заңдарда, заңнамалық актілерде дұрыс аударылмаған, орынсыз аударылған терминдердің нәтижесінен пайда болған қоғамдық көзқарас. Шындығында, соңғы бағытты қолдаушылардың пікірі мен аударма теориясын байланыста қарастырып көрейік.

Негізі аударма – тілдердің барлығында да кездесетін тәсіл. Кез келген тіл өз қажеттілігіне қарай аударма жасауға құлықты екендігі даусыз. Ал аударма мазмұнды не мағынаны дәл беруді қажет етеді. Бұл – ең бірінші аудармаға қойылатын тілдік талап. Аударма мәселелерін байланысты өз еңбегінде Ш.Білалов мағынаның дұрыс берілуіне баса назар аударады. Ол бұл мәселеге: «... Мағынаны ұғыну – оның адам санасында бейнеленуі немесе оның тиісті ой тетіктерін дөп басып, қоздыруы. Сондықтан да, мағынаның дұрыс бейнеленуі ой тетіктерінің, сезім талшықтарының сезімтал, нәзіктігінде. Екіншіден, мағына – бүтін де тұтас бейзаттық дүние. Бейзаттық шамасы абстракция болуы керек», - деп көрсетеді [2].

Бұл пікірлер жалпы аударма мәселесіне қатысты айтылып отыр. Ал аударманың терминологияға қатысты ерекшеліктерін қарастыра келіп, ғалым А.Алдашева өз еңбегінде аударма мен кальканы бірін-бірі толықтыратын тәсілдер ретінде қарайды [3]. Бұны орында деп санаған дұрыс. Себебі терминдерді аудару кезінде осы екі тәсілдің де қатар қолданылатыны белгілі. Әйткенмен де, терминологиядағы аударманың тиімділігі теориялық жағынан да, практикалық жағынан да дәлелін табуда. Калька тәсілімен өнімді термин жасау қазақ, қырғыз, азербайжан, түркімен тілдерінде ерекше байқалады деп атап көрсетті.

Тілімізде калька арқылы қалыптасқан терминдердің қатарын екіге бөлуге болады. Дара терминдер: түйісу (контакт), қабат (слой), түп (забой), жарылыс(взрыв), араластыру (сме-

¹ «Мемлекеттік тілді қалай дамытуға болады», Yvision сайты //https://yvision.kz/post/434909

щение), шөгінді (осадки), ілмек (крюк), дабыл (сигнал), талдау (анализ), қатпар (складка) т.б. тілімізде бар сөздердің негізінде туындаған дербес сөздер. Дара терминдер орыс тіліндегі осындай терминдердің морфологиялық құрылымын игере отырып, тілде бұрыннан бар сөздерін негізге ала отырып пайда болған дербес терминдер. Екіншісі сөздер тіркесе отырып қалыптасқан күрделі терминдер: нобай бейнесі (схема), қайтып оралу (циркуляция), жаншу өлшеуіш (манометр), өткізгіш сым (провод), бесеке тұтқырлық (удельное сопротивление), еріме қоруыштар (плавкие предохранители), шорт жалғастыру (короткое замыкание), жөнші кітап (справочник), жарыспа тоғыстыру (параллельное включение), кезекпен тоғыстыру (последовательное включение), табан шойын жолдары (рельсы), бейтарап сызық (нейтральная линия), наразылық білдіру (принесение протеста), тергелу тиесілігі (подследственность), бейімдеу орталығы (центр адаптации), коныс аударушылар (переселенцев), заңсыз көшіп келуші (незаконный иммигрант) т.с.с.

Әйгілі ғалымның керемет көрегендікпен айтқан пікірі күні бүгінге дейін өз маңыздылығын жойған жоқ.

Көбінесе, термин мәселесін талқылаған кезде терминдерді өзге тілден өзгеріссіз қабылдаймыз ба, әлде өзгертіп қолданамыз ба немесе балама нұсқасын қолданамыз ба деген сұрақтар туындайды. Осы орайда Қазақстанның құқықтық мемлекет екенін ескере отырып, заң саласына қатысты көптеген сөздердің қайта жаңғырғанын айта кеткен жөн.

Терминдерді аударып қолдануға қарсы болушылар тілдер арасында мәдени, ғылыми, техникалық байланыстар сақталуы үшін ортақ ғылыми атаулардың, ұғым-түсініктердің болғаны дұрыс деп санайды. Сонымен қатар осы пікірді қолдаушылар соңғы уақытта терминдердің қолайсыз аударылуын, мағынаны дәл бере алмайтындығын, заң терминдерінің түсініксіз болып бара жатқандығын тілге тиек етеді. Терминдердің аударылуына қарсы пікір ұстанғандар, бұған қоса аударма арқылы жаңа сөздерді қалыптастыру, жаңа терминдер жасау тілімізді шұбарлайды деген пікірлер айтады. Сонымен олардың көзқарасы бойынша, тілде жаңа сөз жасау тілдің заңдылықтарын бұзады, тілдегі небір бейберекет сөздердің қолдануына жол береді деген пікірді ұстанып отыр. Әйткенмен ойымыздың дұрыс екендігін, жоғарыда айтылған пікірлердің негізді-негізсіздігін саралап көрелік.

Алдымен, терминдердің арасында белгілі бір байланыстың болуы тиістігі, кез келген тілдегі ғылыми атаулардың ортақтығы жайлы пікірлерді егжей-тегжейлі саралайтын болсақ, ғылым саласында өзара түсіністік болуы тиіс, алайда ғылыми атаулардың барлығы дер-

лік бір ортақ атаумен айтылуы тиіс деген тіл заңдылығы еш жерде жоқ шығар. Бұған қоса «ортақ» деп айдар тағып, термин деп қалыптастырып жүрген сөздердің барлығын дерлік термин жасаушы тілдер өз тілдерін негізге ала отырып немесе өз тіліне жақын тілдің сөзін негізге ала отырып жасайды.

Ал енді, осы ғылыми ұғымды ойлап шығарғаннан кейін ол сөзді өз тілінің негізінде атау сол тілдің құқығы. Алайда ол ұғымның міндетті түрде барлық тілдерде қалыптасқан қалпында қалуы тиіс деген заң жоқ. Ендеше, бұл сөздерді аудару арқылы не басқа тұлғада атау арқылы термин жасауға болады деген сөз. Бұл жағын дәлелдеуде алысқа бармай-ақ, қытай, жапон тілдерін мысалға алайық. Аталмыш тілдерге тән термин жасау саласындағы ерекшелікті бізге дейін де бірталай еңбектерде мысал ретінде айтып та жүр.

Айтылып отырған үрдіске қоса, тағы бір тартымды да, дәлелді мәселеге тоқтала кеткен жөн деп санаймыз. Бұл елдегі қандас қазақ бауырларымыздың ана тіліндегі сөзжасам жүйесі жайлы. Атап айтқанда біздің тілмен салыстырғандағы қытайдағы қазақтардың сөздік қолданысының ерекшелігі туралы. Олармен тілдесу барысында небір бізге тосын естілетін болғанымен, байыппен үңіле қараған адамға ұғынықты, қарапайым қазақтың тілінің сөздік қоры арқылы қалыптасқан орынды қолданыстары барлығын байқадық. Мәселен, бізде ұялы телефон деген жаңа сөз қолданылып жүр делік. Әрине бұл сөзсіз шартты түрдегі аударманың нәтижесінде пайда болған жасанды сөз. Бұл жаңадан тілімізге енген сөзді әрқайсымыз жан-жақты түрліше сынға алып, бүгінгі күнде зор қиындықпен, оның үстіне жиі қолданбайтынымыз да жасырын емес. Ал енді қытайдағы қандас қазақтар бұл сөзді жай ғана қол телефоны деп қолданады екен. Әрине, осы қол телефоны деген қолданыс «сотовый телефон» деген ұғымның мағынасын толық ашып көрсете алмайды. Оның үстіне тура аударма деп ала алмаймыз. Дегенмен, тура аударма деп алмасақ та, жұртшылық оңай түсінетін, мағынасын жеткізе білген ұғынықты аударма. Бұдан бәрақ жыл бұрын «карманные часы» дегенді біздер «қалта сағат» деп жеңіл ғана қолданған едік. Ал енді осы қол телефон айта салғанға да жеңіл, қалыптастыруға да қиындық туғызбайды және те термин сөзді қолданушылар үшін сөздің мағынасы мен ұғымы да түсінікті болған болар еді. Ал енді бұл жерде, қол телефонын қолға ұстауға болады екен де, үйдегі не кеңседегі телефонды қолға ұстауға келмейді ме екен? - деген сияқты тырнақ астынан кір іздеген сұрақтар туындауы мүмкін. Ал енді, егер әрбір сөздің дәлме-дәл баламасын беруге ұмтыла берсек, ешқашан өз тілімізде сөз не термин жасай алмайтындығымыз анық. Оған қоса, берілген сөздердің қалыптасуына үйде

тұратын телефонға қарағанда ұялы телефонның көбірек қолданылатындығы, үнемі дерлік қолда жүретіндігі негіз, негізгі мағыналық тірек болып тұр.

Бұл тұрғыда тағы бір жайға тоқтала кетуге тура келеді. Мысалға келтіріп отырған қол телефон, қалта телефон сияқты сөздеріміз термин сөздер емес. Осыған қатысты қоғамымыздың қатынас тілінде, тұрмыстық лексикамыздағы жаңадан пайда болатын, жасалатын сөздердің де табиғаты, жасалу тәсілі терминге ұқсас. Айырмашылығы тек олардың қолданылу саласында, қалыптасқан өрісінде. Сол себепті жоғарыда аталған сөздерді қазақ тілінің сөзжасам жүйесіндегі мүмкіндікке мысал ретінде, дәлел ретінде келтіріп отырмыз. Мұндағы емеуірін осындай ыңғайлы қолданыстарды заң тіліндегі терминдерді қалыптастыруға пайдалануға болатынын айту. Осы орайда ойымызды нақтылай түсу үшін аударма теориясын зерттеуші ғалым А.Алдашеваның келесі бір пікірін мысалға келтірелік: «Ұлттық ұғымға бірдейлестіру, ұлттық бітімге сәйкес келтіру бағытынан, тенденциясынан туындайтын тағы бір ерекшелік – белгілі бір заттың, ұғымның, құбылыстың, қасиет-сапаның атауын беретін сөздің, лексеманың осы тілді иеленуші халыққа қатыстылығын, осы халықтың меншігі екендігін, сонымен қатар номинациялық атаудың ұлттық калоритін көрсету. Бұл тек қана терминдер жүйесінде, номинациялау деңгейінде қалып отырған құбылыс» [3].

Аударуға қарсы пікірлер өздерінің батыл қадам жасауға, ұлт тілінің, ұлт терминологиясының болашағы үшін саналы әрекетке бара алмайтын, батылдықтары жетпейтін, ұлттық санасындағы түсініктің жетпей жататындығын түсіндіре алмайтын, түсіндіруге қорқақтайтын жандар деп түсінуге болады. Яғни өзге тілден енген терминдерден не болмаса сөздерден айырылатын болса, қалыпты қатынас жасаудан қалатын, өзге тілдік бірлікті қолдана алмайтындай сезінеді. Өзінің мақаласында академик Ә.Қайдаров ғылым тілінің халыққа қызмет істеуі керектігін ұстана отырып, мынандай пікір білдіреді: «Егер біз ғылымның барша жаңалықтары мен табыстарын ең алдымен адамның, халықтың игілігіне қажет дүние деп танысақ, бұл арадағы тілдің атқаратын орасан зор қызметін де ұмытпағанымыз жөн» [4]. Демек, ғалымның пікірінше, ғылым халыққа қызмет етуі үшін тіл де халыққа қызмет ете алуы керек деген пікірге саяды.

Аударылуға жататын мәтінде термин үнемі аудармада жеке шешімді талап етеді, сонымен қатар аударма бірлігі болып табылады. Бұл жерде мәселе терминдерді аударуда, оны аудару аударманың ең қиын түрі. Ол терминге балама табудың өзі үлкен білімділікті талап етеді. Әдетте терминдер кез келген арнайы ғылыми, техникалық, өндірістік т.б. салалар түрлерін-

де қолданылады. Арнайы заттарды белгілеуге және арнайы ұғымдарды дәл және тура жеткізуге қолданылатын немесе басқа тілден кіріккен сөздер негізінен ақпаратты мейлінше дәл және нақты жеткізудегі тілдегі ізденіс нәтижесі. Терминология негізі аудармашыдан тек қана шетел терминологиясын жақсы игерумен қатар, оған баламасын іздестіріп, оны тілде орынды, дұрыс пайдалануға икемдейді. Тіліміздің бай сөздік қорын жете меңгеру термин аудармасының тиісті дәрежеде жасалуына жәрдемдеседі. Термин –кез келген елдің тіліне аударылып қолданылса да, мәселен, «еңбек», «ақша» не халықаралық сөзбен алынса да, мысалы, «биржа», «банк» «терминал», «валюта», «банкомат» сияқты сөздер олар қалай болғанда да халықаралық термин болады, өйткені олар халықаралық деңгейде қолданылатын ортақ ұғымдарды білдіреді. Аудармашының негізгі мақсаты терминге нақты, дәл, дұрыс балама табу немесе егер қалыптасқан халықаралық термин болатын болса, сол қалпында қарастыра отырып, оның мағыналық сипатын түсіндіру. Терминдер ереже бойынша, өзге тілдерде де оған сәйкес келетіндей бір терминмен аударылады. Шынымен де тілімізде кейбір жаңадан қалыптасқан терминдер бірден құлаққа сіңіп кетеді ал енді олардың барлығы бірдей қолданысқа түсуге бейімді деуге болмайды. Мысалы, «үдеріс», «сынып», «пайыз», «үрдіс», «құжат» сөздеріне үйрену үшін бірақ уақыт өтті. Келе-келе құлағымызға үйреншікті болып, кеңінен қолданысқа еніп те кетті. Сондықтан сәтті шыққан терминдерді сұрыптап терминологиямызға кіргізіп, күнделікті қолданысқа енгізуіміз қажет.

Аударма жасау барысындағы тағы бір айта кетерлік жайт – белгілі бір контексте терминнің шынайы мағынасын үнемі ескеріп отыру қажеттілігі. Сол себепті терминді дұрыс түсіне білу мен оны аударма білу тілді жақсы, терең игерумен қатар, шетелдік және орыс, қазақ болмысының реалийлерін жақсы білуге қатысты.

Соңғы кездері бұқаралық ақпарат құралдарынан, көбіне теледидардан түспейтін «сыбайлас жемқорлық» (коррупция) деген сөздер бар. Бұл «коррупция» деген термин қазақ тілінде нақты аударылып жүр деп айта алмаймын. Өйткені, ең бастысы мағынасы алшақтап кетті. Ірі мәселе ұсақталды.

Барлығымызға «коррупция» деген сөз латын сөзінен шыққаны белгілі. Ол елдегі белгілі бір лауазым иелерінің, қоғам және саяси қайраткерлердің пара ұсынғанға сатылғыштығы деген мағынада санамызға сіңіп, көптен қалыптасқан еді. Ендігі мәселе осы «сыбайлас жемқорлық» сөз тіркесі берілген ұғымды толық аша ма, жоқпа екендігінде. Коррупционерді сыбайлас жемқорлар тобына жатқыза алатын болсақ, құлаққа көмескі естілетін сыбайлас

жемқорлардың барлығын коррупционерлер дей аламыз ба? Сыбайлас жемқор терминін ендіре отырып, біз қылмыстың негізгі нақты субъектілерінен алшақтап кеткен жоқпыз ба? Ресейдің Экономикалық терминдер сөздігінде «Коррупция (лат. corruptio - подкуп) – сращивание государственных структур со структурами преступного мира в сфере экономики, а также продажность и подкуп политических и общественных деятелей, государственных чиновников»² делінген. Ал «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңның 2-бабына сәйкес: «1. Осы Заңда мемлекеттік міндеттерді атқаратын адамдардың, сондай-ақ соларға теңестірілген адамдардың лауазымдық өкілеттігін және соған байланысты мүмкіндіктерін пайдалана отырып не мүліктік пайда алу үшін олардың өз өкілеттіктерін өзгеше пайдалануы, жеке өзі немесе делдалдар арқылы заңда көзделмеген мүліктік игіліктер мен артықшылықтар алуы, сол сияқты бұл адамдарға жеке және заңды тұлғалардың аталған игіліктер мен артықшылықтарды құқыққа қарсы беруі арқылы оларды сатып алуы сыбайлас жемқорлық деп ұғынылады»³. Сөйлемнің түсінуге ауыр, құқықтық әрі лингвистикалық жағынан шұбалаңқы екенін айтпағанда, сөздікпен салыстырғанда қолданыстағы Заңымызда сыбайлас жемқорлық субъектілері әлдеқайда әлсіреген. «Мемлекеттік міндеттерді атқаратын» деп жай ғана келтіреді.

«Коррупция» терминін қазақ тіліне аударған кезде бұл сөздің негізгі ұғымына сай келетіндігі, бір мағынада және халықаралық деңгейде қолданылатындығы ескерілмеді.

Жоғарыда аталғанды ескеретін болсақ, коррупция сөзін аударудың тіпті қажеті жоқ еді. Аудармасын сыбайлас жемқорлық деп ауыстырамыз деп жүріп терминнің нақты мағынасын жоғалтып алдық. Бүгінгі күнде кез келген шамалы ғана адамның арасында болған түкке тұрмайтын келеңсіз ақшалық қарым-қатынасты коррупцияға жатқыза саламыз.

Терминдердің қазақша баламасын қолданудың жөні осы деп, олардың барлығын аударудың қажеттілігі де жоқ. Филология ғылымдарының докторы, профессор Ш.Құрманбайұлы «тіл термин сөздер арқылы көбірек жаңарады», - деген ой айтады [5]. Термин баламалары – ғылыми тілдің дамып, жетілуін айқындап отырады. Терминді қажетті жерінде ғана қолдану пайдалы. Бұл жөнінде А.Байтұрсынұлының (жоғарыда келтіргенмін) тұжырымы – бұлжымас қағида. Сондықтан да ағылшын, орыс тіліндегі терминдерге ғылыми сипаттама жасап, оның мағынасын ашып, айқындап, ұлттық ұғымға сай қолдану – мұқият ізденіспен шешілетін мәселе. Термин – жалпыға бірдей баршаға ортақ, түсінікті сипатта жасалуы тиіс. Бұл жөнінде үнемі белгілі тіл мамандары Ә.Қайдар, Р.Сыздықова, Ө.Айтбаев, Ш.Құрманбайұлы т.б. белсене ат салысып жүр. Терминді аударуда да дәлдік, қысқалық, жүйелілік сақталуы шарт. Ең бастысы баламасы түсініксіз, ұғымға ауыр болмауы тиіс. Қорыта айтқанда, өз тілімізде терминдердің баламасын дұрыс тауып, орынды қолдана білу - тіліміздің байлығын арттыруға қызмет ететін, тіліміздің өсіп-өркендеуіне үлкен үлес қосудың бір тәсілі деп айтуға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. *Лингвистические основы учения о терминах: Учебное пособие.* – М.: Высшая школа, 1987. – 105 с.
2. Біләлов Ш. *Ұлттық ғылым тілі негіздерін қалыптастыру.* – Алматы: докт. дисс. автореф. 1997. – 44 б.
3. Алдашева А.М. *Аударматану: лингвистикалық және лингвомәдени мәселелері.* – Алматы: Арыс, 1998. - 243 б.
4. Қайдар Ә. *Қазақ терминологиясына жаңаша көзқарас.* – Алматы: Рауан, 1993. - 43 б.
5. Құрманбайұлы Ш. *Терминтану: оқу құралы.* – Алматы: Атлас баспасы, 2009. - 244 б.

REFERENCES

1. Golovin B.N., Kobrin R.Ju. *Lingvisticheskie osnovy uchenija o terminah: Uchebnoe posobie.* – М.: Vysshaja shkola, 1987. – 105 s.
2. Bilalov Sh. *Ұлттық ғылым тілі негіздерін қалыптастыру.* – Алматы: докт. дисс. автореф. 1997. – 44 б.
3. Aldasheva A.M. *Audarmatanu: lingvistikalıq zhәне lingvomәdeni мәseleleri.* – Алматы: Arys, 1998. - 243 b.
4. Qajdar Ә. *Qazaq terminologijasyna zhañasha көzqaras.* – Алматы: Rauan, 1993. - 43 b.
5. Qұrmanbajұly Sh. *Terminatanu: оқu құралы.* – Алматы: Atlas baspasы, 2009. - 244 b.

² Словарь экономических терминов // <https://slovar.cc/ekon/term/2335142.html>

³ “Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының Заңы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000410>